Åbo Akademi

OPEN ACCESS

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Några reflektioner kring Cavells och Wittgensteins relevans för samtida filosofi

Gustafsson, Martin

Published in:
Norsk Filosofisk tidsskrift

Published: 01/01/2019

Document Version
Final published version

Document License
CC BY-NC

Link to publication

Please cite the original version:
Gustafsson, M. (2019). Några reflektioner kring Cavells och Wittgensteins relevans för samtida filosofi. *Norsk Filosofisk tidsskrift*, *54*(4), –.
https://www.idunn.no/nft/2019/04/naagra_reflektioner_kring_cavells_och_wittgensteins_relevans

General rights
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

This document is downloaded from the Research Information Portal of ÅAU: 18. Apr. 2024

Norsk filosofisk tidsskrift

TEMANUMMER: STANLEY CAVELL
VITENSKAPELIG PUBLIKASJON

UNIVERSITETSFORLAGET

Årgang 54, nr. 4-2019, s. 197–202
ISSN online: 1504-2901
DOI: https://doi.org/10.18261/issn.1504-2901-2019-04-02

Några reflektioner kring Cavells och Wittgensteins relevans för samtida filosofi

Some reflections on Cavell's and Wittgenstein's relevance for contemporary philosophy

Martin Gustafsson
Professor i filosofi, Åbo Akademi
Martin Gustafsson er professor i filosofi ved Åbo Akademi, Finland. Hans kompetanseområder inkluderer språkfilosofi og handlingsfilosofi. Han er spesielt interessert i skjæringspunktet mellom dem – det vil si i spørsmål om hvordan menneskelig språk og handling er vevd sammen og hvordan disse komplekse forbindelsene er avgjørende for mening og intensjonalitet. Hans forskningsinteresser inkluderer også historien til analytisk filosofi, logikkens filosofi, filosofisk metodologi og humanvitenskapenes filosofi.
martgust@abo.fi

Sammanfatning
Syftet med denna uppsats är att visa hur Cavells kritik av ”direkta” eller ”raka” tillbakavisningar av filosofiska missförstånd är väsentlig för att förstå hur Wittgensteins tänkande kan vara relevant för den samtida filosofin. Cavells kritik knyts till upplösningen av en dikotomi med avseende på möjligheten till språklig innovation, och en därtill sammanhängande dikotomi rörande vardagsspråkets filosofisk-metodologiska betydelse.

Nøkkelord
Cavell, dagligspråksfilosofi, lingvistisk innovasjon, regel, Wittgenstein

Abstract
The aim of this paper is to show how Cavell's criticism of "flat" repudiations of philosophical confusions is essential to an adequate understanding of how Wittgenstein's thought can be of relevance to contemporary philosophy. Cavell's criticism is connected with the dissolution of a dichotomy regarding to the possibility of linguistic innovation – a dichotomy which is in turn bound up with a second one, regarding the methodological significance of ordinary language.

Keywords
Cavell, ordinary language philosophy, linguistic innovation, rule, Wittgenstein

Jag börjar med ett citat:

> How can we investigate the bounds of sense? Only by examining the use of words. Nonsense is often generated when an expression is used contrary to the rules for its use. The expression in question may be an ordinary, non-technical expression, in which case the rules for its use can be elicited from its standard employment and received explanations of its meaning. Or it may be a technical term of art, in which case the rules for its use must be elicited from the theorist's introduction of the term and the explanations he offers of its stipulated use. Both kinds of terms can be misused, and when they are, nonsense ensues […].

Copyright © 2019 Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

> For either nothing has been stipulated as to what the term means in the aberrant context in question, or this form of words is actually excluded by a rule specifying […] that this is a form of words that has no use. (Bennett och Hacker 2003: 6)

Detta stycke är hämtat från introduktionskapitlet till Maxwell Bennetts och Peter Hackers bok *Philosophical Foundations of Neuroscience* från 2003. Boken är ett försök att identifiera och eliminera begreppsliga förvirringar inom samtida neurovetenskap, utgående från en föregivet Wittgensteinsk uppfattning om språk och filosofisk metod. Den just citerade passagen är ett ovanligt tydligt uttryck för idéer som Stanley Cavell ständigt motsatte sig och kritiserade, från sina tidigaste uppsatser till sina sista filosofiska arbeten. Mitt övergripande syfte i den här korta uppsatsen är att beskriva vad jag uppfattar som en kärnpunkt i Cavells kritik, på ett så rättframt sätt som möjligt. Jag ska också argumentera för att om man vill försöka visa hur Wittgenstein och den så kallade ”vardagsspråksfilosofin” kan vara relevanta för den samtida filosofin, så är det nödvändigt att ta Cavells kritik på allvar och ge upp den föreställning om filosofisk metod som Bennett och Hacker förespråkar.

2.

Cavell ifrågasätter själva idén att vår användning av språket, i såväl vardagliga som mer tekniska sammanhang, innehåller på förhand givna regler eller kriterier på basis av vilka vi kan fastställa huruvida ett givet yttrande är meningsfullt eller nonsens. Enligt Cavell är den meningsfulla användningen av språkliga tecken inte på detta sätt begränsad. Ett givet yttrande kan vara meningsfullt trots att det överskrider varje försök att sätta sådana gränser – och även om detta överskridande inte föregås av en ny stipulation. Cavell hävdar också att detta är en av Wittgensteins viktigaste insikter, och att den sorts tillämpning som Bennett och Hacker försöker ge Wittgensteins filosofi därför är fundamentalt missriktad. Bennett och Hackers bok är full av försök till vad Cavell kallar ”direkta” eller ”raka” tillbakavisningar (”flat repuditations”) av filosofiska idéer – det vill säga försök att bevisa att yttranden är nonsens med hänvisning till att de avviker från gängse språkbruk och inte har givits någon ny innebörd genom ett stipulativt införande av en ny språkregel (Cavell 1979: 192). Cavells hela filosoferande, och hans sätt att vidareföra traditionen från den senare Wittgenstein och Austin, präglas av att han betraktar själva försöket att ge sådana raka tillbakavisningar som grundande i en förvirrad idé om hur språket fungerar (jmfr Cavells diskussion av Austin i Cavell 2002: 1–43).

För att få närmare korn på Cavells poäng, är det fruktbart att fundera över en näraliggande invändning mot hans synsätt. Invändningen är att han kan tillmäta möjligheten av språklig variation och innovation en så avgörande metodologisk betydelse bara därför att han i tysthet förutsätter en ohållbar, Humpty-Dumpty-liknande (och uppenbart icke-Wittgensteinsk) föreställning om vad det innebär att ge språkliga tecken mening. Närmare bestämt är invändningen att Cavell inte tar hänsyn till två centrala Wittgensteinska insikter, nämligen följande:

Att ge ett tecken mening är alltid *redan* en språklig affär; idén om en icke-språklig meningsgivande akt är obegriplig.

Möjligheten till språklig innovation är därför alltid parasitär på de språkliga resurser som finns att tillgå innan innovationen görs.

Om vi håller fast vid dessa båda insikter (hävdar den som levererar invändningen), står det klart att även om språkliga innovationer förstås är möjliga, så begränsar ändå vår etablerade språkliga praktik utrymmet för sådana innovationer. Bennett och Hacker har därför

trots allt rätt i att vi, genom att undersöka denna etablerade språkliga praktik, kan bringa i dagen regler eller principer utifrån vilka vi kan visa att vissa filosofiska yttranden överskrider meningsfullhetens gränser och därför utgör tomma missbruk av språket.

Den som reser denna invändning mot Cavell anser sig alltså mycket väl kunna erkänna att möjligheten till språklig innovation alltid finns närvarande i språket, och till och med att sådan innovation ibland kan vara begriplig utan att föregås av en ny stipulation (i fall där drag i kontexten bidrar med den information som behövs för att förstå vad talaren försöker förmedla). Vad den som reser invändningen hävdar är att varje språklig innovation har i förväg etablerade språkbruk att tacka för sin meningsfullhet, och att utrymmet för sådan kreativitet därför ändå alltid är bestämt av den icke-innovativa, rutinartade mylla ur vilken innovationen gror. Utifrån denna poäng drar hon sedan slutsatsen att det finns något sådant som demonstrerbart meningslösa missbruk av språket – användningar av ord som vi kan se överskrider den gräns för begriplig innovation som dras av det etablerade språkbrukets logiska grammatik. Och därför anser hon att ”raka” tillbakavisningar trots allt är fullt möjliga. Naturligtvis måste vi ta hänsyn till möjligheten av meningsfull språklig kreativitet, men – menar hon – denna möjlighet står inte i strid med den sorts metodologi som Bennett och Hacker förespråkar och tillämpar.

3.

Enligt Cavell är denna invändning missriktad, eftersom den bygger på en falsk dikotomi. Mer exakt så förutsätter invändningen att språklig innovation måste förstås *antingen* (1) som beroende av etablerat språkbruk på ett sätt som tillåter oss att dra gränserna för begriplig innovation *innan* enskilda innovationer verkligen görs och används i konkreta omständigheter, *eller* (2) som fullständigt oberoende av etablerat språkbruk, på ett sådant sätt att begripligheten av en språklig innovation inte behöver ha något alls att göra med hur språket har använts tidigare, utan istället är resultatet av en mystisk, icke-språklig, meningsgivande handling utförd av talaren. Om vi tar denna dikotomi för given, och samtidigt inser problemen med (2), så tycks (1) vara det enda återstående alternativet. Det är en av Cavells viktigaste filosofiska insatser att ha gjort klart att denna slutsats är förhastad, eftersom själva dikotomin är falsk. Faktum är att utrymmet för språklig innovation kan vara *beroende* av etablerat språkbruk, men *utan* att vara på ett bestämt sätt *begränsat i förväg* av detta etablerade språkbruk (Cavell 1979: 185f).

Enligt Cavell präglas varje levande språk av en intern dynamik sådan att varje försök att ”bevisa” att ett yttrande är nonsens är missriktat. Vi utvecklar ständigt användningen av våra ord på fantasifulla och oförutsägbara sätt, utan att i förväg stipulera det. För att använda Cavells mest kända exempel: vi lär oss att använda ordet ”mata” i sammanhang som ”mata hunden” och ”mata bebisen”, för att sedan gå vidare med att använda ordet i sammanhang som ”mata kulsprutan”, ”mata parkeringsmätaren”, ”mata in bankomatkortet”, och så vidare (Cavell 1979: 180–181). Det förklarar ingenting att säga att dessa senare användningar är meningsfulla därför att håller sig ”inom” de redan utstakade gränserna för användningen av ordet ”mata”. Det förefaller rimligare att säga att sådana ”projektioner” av ordet ”mata” överskrider tidigare etablerade sätt att använda ordet, på sätt som inte kan förutsägas på förhand. Men riktigast är väl att ifrågasätta själva idén om sådana i förväg utstakade gränser, för att istället säga att detta ”utrymme” inte är något som är ”utstakat” oberoende av att dessa användningar *i praktiken* är meningsfulla. Snarare än att vara en fråga om att lyda redan fastlagda användningsmönster, har deras meningsfullhet att göra med våra delade föreställningsförmågor och reaktioner: i vår löpande praktik ser vi spon-

tant hur dessa uttryck kan ges en användning i vårt liv med språket, på samma gång som de utvecklar och berikar detta liv (Cavell 1979: 52).

Men samtidigt är det klart att sådana projektioner är beroende av tidigare etablerat språkbruk. Begripligheten av ”mata kulsprutan” vilar inte på någon frikopplad, icke-språklig meningsgivande akt – ”mata kulsprutan” skulle inte betyda vad det betyder om inte ”mata” också användes i konstruktioner som ”mata hunden” och ”mata bebisen”. Den kreativitet som exemplifieras här är alltså inte någon icke-språklig, Humpty-Dumpty-artad kreativitet, utan en utveckling inom en nedärvd och delad språklig praktik.[1]

Denna poäng underminerar möjligheten av ”direkta” eller ”raka” tillbakavisningar av det slag som Bennett och Hacker påstår sig leverera. Vad Cavell visar är att den påstått förvirrade filosof som utsätts för sådana tillbakavisningar helt enkelt kan svara att även om hennes användning av, säg, ordet ”veta”, eller ”god”, eller ”verklig”, inte är helt i linje med etablerat språkbruk, så är denna avvikelse i sig inget hot mot meningsfullheten i hennes påståenden – liksom avvikelsen hos ”mata kulsprutan” inte visar att *det* uttrycket är nonsens. När allt kommer omkring uppfattas så gott som alla filosofiskt frestande användningar av ett omstritt ord – säg, Descartes användning av ”vet” i hans *Betraktelser* – spontant som helt meningsfulla, av såväl filosofiskt intresserade tonåringar som av ärrade professorer. Och en rak tillbakavisning gör *ingenting* för att visa att denna spontana reaktion är felaktig och att den filosofiska användningen i själva verket är ett nonsensartat missbruk snarare än en kreativ projektion som leder till nya intressanta insikter.

4.

Det är upplysande att reflektera över den lätthet med vilken filosofer som Paul Churchland och Daniel Dennett kan avväpna Bennetts och Hackers kritik (Churchland 2005, Dennett 2007). En viktig del av Churchlands och Dennetts gensvar består just i att visa vilken begränsad och förenklad syn på språklig kreativitet som Bennett och Hacker arbetar med. Dennett påminner sina läsare om den omfattande forskning kring språklig avvikelse och språklig kreativitet som lingvister ägnat sig åt under de senaste 40 åren – forskning som klart visar hur hopplöst illa grundad idén är om vår etablerade användning som styrd av regler som, när de väl ”dragits fram i ljuset”, tillåter oss att ”dra gränserna för meningsfullt språkbruk”. Liknande problem uppstår när det gäller den sorts begreppsliga renhållning som Bennett och Hacker föreslår, enligt vilken den enda form av begreppsutveckling och begreppsförändring som ska tillåtas inom vetenskapen är introduktionen av tekniska termer genom explicit stipulation. Som Churchland och Dennett båda påpekar: Om det är *något* som vetenskapsfilosofer har lärt sig under de senaste 60 åren, så är det att en sådan renhållning skulle kväva snarare än gynna fruktbart vetenskapligt arbete.

Snarare än att visa hur Wittgensteins filosofi på ett relevant och kraftfullt sätt kan tillämpas på samtida problem, framkallar alltså det tillvägagångssätt som Bennetts och Hackers bok förespråkar följande reaktion: Om *detta* är hur Wittgensteins tänkande antas spela roll för oss idag så är dess marginalisering inom den samtida filosofin välförtjänt, och vi kan tryggt lämna studiet av hans texter åt antikvariska exegeter.

---

1. Detta gör exemplet med ”mata”, och andra exempel på ”projektioner” i Cavells mening, fundamentalt annorlunda än Davidsons försök att göra liknande poänger med hjälp av malapropismer. Som jag visat i Gustafsson 2011 fungerar inte malapropismer som motexempel, och Davidsons kritik är därför i grunden misslyckad, just därför att han inte lyckas göra rättvisa åt hur språkliga innovationer är förankrade i etablerad språkpraktik. Även om han vill och anser sig undvika det, hamnar Davidson alltför nära en Humpty-Dumpty-uppfattning om hur språkiga uttryck har mening.

Samtidigt kan det vara svårt att se hur ett annat och mer kraftfullt sätt att förstå Wittgensteins filosofi skulle vara möjligt. Om vi överger idén att filosofen kan skilja meningsfullt från nonsensartat språkbruk genom att patrullera de begriplighetens gränser som dras av det etablerade språkbrukets regler, har vi då inte gjort oss själva försvarslösa mot dem som tror sig helt enkelt kunna ignorera det vanliga språket? Har vi inte öppnat slussarna för just den tanklösa överförenkling och schematiska artificialitet som verkar uppstå så snart filosoferna förlorar sin medvetenhet om hur tänkandet är förankrat i det gemensamma, nedärvda språkbrukets komplexa verklighet? Är inte konsekvenserna av Cavells synsätt att filosofer och andra står fria att använda språket hur de vill, och att den noggranna undersökning av vardagsspråket som karakteriserade mycket av Wittgensteins tänkande inte kan ge oss den skarpa ammunition vi behöver för att angripa en sådan begreppslig vårdslöshet?

Denna oro bör ses i ljuset av den falska dikotomi jag nämnde tidigare – alltså, den dikotomi enligt vilken språklig innovation måste förstås *antingen* (1) som beroende av etablerat språkbruk på ett sätt som tillåter oss att dra gränserna för begriplig innovation *innan* enskilda innovationer verkligen görs och används i konkreta omständigheter, *eller* (2) som fullständigt oberoende av etablerat språkbruk, på ett sådant sätt att begripligheten av en språklig innovation inte behöver ha något alls att göra med hur språket har använts tidigare, utan istället är resultatet av en mystisk, icke-språklig, meningsgivande handling utförd av talaren. Oron baseras på en nära relaterad dikotomi rörande filosofisk metod – nämligen idén att *antingen* (i) är etablerat språkbruk metodologiskt relevant eftersom det innehåller regler som drar meningsfullhetens gränser och med vars hjälp vi därför kan klassificera givna yttranden som antingen meningsfulla eller meningslösa; *eller* så (ii) är undersökningar av och reflektioner över etablerat språkbruk metodologiskt helt verkningslösa, eftersom filosofer och andra är fria att använda språkliga uttryck som de vill, och vårt vanliga språk inte på något sätt kan upplysa oss om huruvida ett givet yttrande är meningsfullt eller ej.

Jag har förklarat hur Cavell avvisar den första av dessa två dikotomier. Jag ska avsluta den här uppsatsen genom att förklara hur han avvisar den andra. Det viktiga här är att se hur de båda dikotomierna hänger samman – varför den andra är en naturlig följeslagare till den första. Att vara fast i den första dikotomin betyder att vara blind för möjligheten av det slags språklig kreativitet som Cavells projektioner exemplifierar – en sort språklig kreativitet som inte är förutbestämd men ändå beroende av etablerat språkbruk. Att bli medveten om möjligheten av sådan kreativitet innebär att bli medveten om hur etablerad språklig praktik kan spela en metodologisk roll *på ett annat sätt* än att innehålla regler med vars hjälp man kan bevisa att givna yttranden är nonsens. Anta till exempel att ett filosof använder ordet ”vet” på ett sätt som får oss att misstänka att hon inte har lyckats ge ordet någon bestämd mening. Efter att ha läst Cavell är vi medvetna om att det i denna situation vore fåfängt att argumentera för att hennes användning av ”vet” är nonsens eftersom den avviker från hur ordet vanligtvis används – ty hon kan med rätta svara att man kan tala meningsfullt utan att tala i enlighet med etablerat språkbruk. Men detta betyder inte att det är fruktlöst att *jämföra* hennes användning av ”vet” med hur ordet används i olika vardagliga sammanhang. Det kan nämligen mycket väl visa sig att sådana jämförelser får henne att inse att det finns problem med hur hon använder ordet. Till exempel kan sådana jämförelser göra det uppenbart för henne att hon, utan att ha noterat det, hoppar mellan olika användningar av ”vet”, och att detta hoppande mellan olika användningar är vad som ger upphov till de paradoxliknande problem hon försöker lösa. Om hon ser det, så inser hon också att dessa svårigheter är i en djup mening chimära – orsakade som de är av hennes vacklande språkbruk (jmfr Cavell 1979: 199 ff).

Inte för att hon *måste* inse och medge detta. Det är ju för det första en viktig insikt hos Cavell att det kan vara våldsamt *svårt* att inse och medge sådana saker. Men en annan viktig

insikt, som jag också tror är central för Cavell, är följande: så länge hon inte inser och medger vad hon håller på med, så *förblir det en öppen fråga* om hon verkligen är skyldig till sådan förvirring, eller om det tvärtom är vi som inte har lyckat uppbåda tillräckligt med begreppslig fantasifullhet för att förstå hur hennes ord kan vara meningsfulla. Vi måste i ett sådant läge fortsätta dialogen genom att lägga fram ytterligare påpekanden och jämförelser för att avgöra saken, men det finns ingen garanti för att ett klart resultat kan uppnås som alla håller med om. Det viktiga är att inse att denna brist på garanti inte betyder att arbetssättet är metodologiskt verkningslöst. Det betyder helt enkelt bara att det inte finns någon i förväg garanterad framgång – vilket i sig inte är bekymmersamt, eftersom framgång i stort sett aldrig är garanterad inom något intressant forskningsområde.

Jag sade i början av den här uppsatsen att om man vill hitta ett av Wittgenstein inspirerat arbetssätt som verkligen kan angå och stå i dialog med samtida filosofisk diskussion, så är Cavells tänkande ett mycket bättre val än mer traditionella läsningar som Bennetts och Hackers. ”Stå i dialog med” är nyckelorden här. Utifrån ett Cavellskt perspektiv krävs att vi ger oss in i ett genuint samtal med de tänkare som vi misstänker är förvirrade. Att reda ut deras förvirringar är möjligt bara genom att vara mottaglig för vad de säger som reaktion på våra påminnelser om hur språket används. Det motsatta arbetssättet – att tro att det finns regler med vars hjälp vi kan bevisa att andra filosofers ord är nonsens – leder bara bort från en sådan dialog, och kommer därmed att göra sig självt irrelevant för den som är genuint bekymrad över filosofiska problem.

Referenser

Bennett, M. R., and Hacker, P. M. S. 2003. *Philosophical Foundations of Neuroscience*, Oxford: Blackwell.

Cavell, S. 1979. *The Claim of Reason*. Oxford: Oxford University Press.

Cavell, S. 2002. *Must We Mean What We Say?* Updated edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Churchland, P. 2005. “Cleansing Science”, *Inquiry* 48: 464–477. https://doi.org/10.1080/00201740500242001

Dennett, D. 2007. “Philosophy as Naive Anthropology: Comment on Bennett and Hacker”, in Robinson, D. (ed.), *Neuroscience and Philosophy: Brain, Mind, and Language*, New York: Columbia University Press, at pp. 73–95.

Gustafsson, M. 2011. “Familiar Words in Unfamiliar Surroundings: Davidson’s Malapropisms, Cavell’s Projections”, *International Journal of Philosophical Studies* 19: 643–668. https://doi.org/10.1080/09672559.2011.602095